

Průvodce na středověké cesty

Zábavná kniha nám dává pocítit, jak bolely výpravy do Říma, Jeruzaléma či na kraj světa

Historik Anthony Bale se vydal na cestu světem a do let 1300 až 1500. Přitom barvitě popsal, jak se ubytovat v hostinci dávno Ulmu, kde směnít dukáty za guldeny, jak si v Benátkách opatřit pas, kterak asi páchla Jaffa a že anýz pomáhá i proti poutnickým prdům.

MARTIN RYCHLÍK
etnolog



Dodnes je to město jako žádné jiné. Benátky, Venezia! Už skoro tisíc let tam míří cestující, turisté, aby se podívali kanálům místo ulic, té pyše na laguně, a čarokrásným palácům, které Benátčané vybudovali nejen při Piazza San Marco. Mnich Fitzsimon z irského Clonmela se tam stavil roku 1323, když putoval do Jeruzaléma, a ohromeně popisoval, že jsou při tamním Dóžecím paláci „drženi živí lvi“ pro slávu i „na znamení velkoleposti“.

A roku 1494, krátce po Kolumbově přelomové cestě do Ameriky, milánský Pietro Casola vyprávěl, jak Venexia – psáno po benátsku – září: „Myslím, že není města, k němuž by bylo možné přirovnat Benátky, město postavené na moři. Vypadá to, jako by se sem sbíhal celý svět a jako by zde lidské bytosti upíraly veškerou svoji energii na obchod.“ Podle Philippa de Comminese, vyslance z Francie v témže roce, šlo o „nejtriumfálnější město, jaké kdy spatřil“.

Mniši, prostí poutníci, byznysmeni, honorace i diplomaté. Ti všichni cestovali. A přes slavné Benátky se jim otvíral širý svět. Britský historik Anthony Bale ve své nové knize *Středověký turista* (*A Travel Guide to Middle Ages* z roku 2023, česky ji letos vydal Host) přímo uvádí, že z benátského přístavu vyplouvaly „stovky lodí“ denně. Jejich služeb využili i Marco Polo (kupec na cestě do Číny), tak trochu „náš“ Oldřich Čech z Pordenone (mnich, který zavítal až do Tibetu), do-

byvatel Marino Sanudo (jenž chtěl obsadit Egypt) či Niccolò de' Conti (obchodník a objevitel, který se v raném 15. století dostal až do Indie, Číny a jihovýchodní Asie). Baleův opus dává rané cesty do zajímavých kontextů a věrně nastiňuje, jak kdysi probíhaly, když si už mocná Benátská republika zakládala úřední zápisy cestujících a vydávala jim „pasy“.

Lidé zkrátka cestují od pradávna. Mígrují nejen za živobytím, ale i z čiré zvědavosti, kvůli zisku bohatství či území, za zkušeností anebo očistou duše. Nejinak tomu bylo ve středověku, přesněji v období, které Anthony Bale především sleduje – tedy v pozdním středověku přibližně mezi lety 1300 až 1500. Na dějiny cestování se dívá neotřele, skoro až nově. Poutavě totiž ukazuje, že se za ona „humna“ nevydávali toliko šlechticové, rytíři křižáctví ve Svaté zemi, diplomaté, obchodníci anebo misionáři šířící slovo Boží. Nikoli, jeho *Středověký turista* nastiňuje, že dálné cestování nebývalo jen výsadou elit, ale i prostých lidí, chudých poutníků, kteří v Římě, Cáchách či Canterbury hledali uzdravení těla i duše...

Kniha docela přirozeně dává zakusit, jakou krmí servírovala hospoda U Koruny v Ulmu (je tam od roku 1401 dosud) nebo kde všude a v jaké výši se platilo mýto.

Vzdálenější místa už ale nebyla tak dosažitelná. Geograficky, fyzicky i finančně. Bale přináší dokonce i dobový měnový lístek a směnné kurzy, takže se – jako by mimoděk – dozvíme, že při cestě právě z Canterbury do Říma v roce 1470 se vyměňovalo devět anglických šilinků za dva římské dukáty a za čtyřicetku šilinků šlo tehdy pořídit jedenáct řínských guldenů. Než se však movitý člověk vydal na takto delší cestu, měl si „opatřit akreditiv od banky Jacopa de' Medici v Londýně“.

Originálně a velmi zábavně psaná kniha je vlastně jakýmsi průvodcem středověkým cestováním, sumářem načtených poznatků, a tak se autor se čtenáři vydává na hypotetickou pouť z Anglie přes La Manche do Evropy: do Cách, do Bolzana (věděli jste, jaká zima byla tehdy asi turistům v Brennerském průsmyku?), do velebených Benátek a Říma, potažmo ještě dále až na Kypr, na pěší obhlídku Konstantinopole (roku 1453 tuze proměněné), dále na Sinaj, Gazu a do Babylonu i posvátného Jeruzaléma. Samostatné kapitoly hravého „guidu“ a la *Lonely Planet* či *Rough Guide* (proložené boxíky s „tipy“ na stravu, zdraví i bezpečnost) jsou věnovány odbočkám statečných ještě do Etiopie (širěji míněné Afriky), Persie, přístavního Hormuzu, obří Indie a Číny, kam už se dostávali spíše výjimeční jedinci – častěji jen misionáři, kupci či diplomaté. Jedním z prvních vyslanců křesťanstva, který došel až k Mongolům a podal o velmi obávané „hordě“ důležité svědectví, byl roku 1246 františkán Giovanni da Pian del Carpine, k němuž se cestou přidali jednak Benedikt z Polska (načrtl jen stručnou zprávu), jednak Štěpán z Čech, který kvůli nemoci došel pouze kamsi k Dněpru.

Dobová etnografie turismu

Rada jmen, letopočtů i tras je známá. Anthony Bale ovšem nevytvářel přehled historicky významných cest po Evropě a tehdy známém světě, nýbrž skutečně „chápající“ knihu o tom, jaké cestování bylo, co vše obnášelo i jak moc bolelo. Zdá se, že přečetl skoro vše. Slavné a velké cestopisy, kusé zprávy, dobové dopisy, účetní poznámky, povolení, glejty i *itineraria* čili návody, praktické průvodce pro někdejší poutníky.

„Středověké cestopisectví překračuje hranice žánrů: sahá od autobiografie, popisů přírody, encyklopedistiky a konfese po historii, deníkové záznamy, etnografii a mnoho dalších forem. Cestovat znamenalo ve středověku pohybovat se mezi pravdou a fikcí. Kromě toho jsou cestopisy nezbytně také značně subjektivní – částečně i proto, že cestování často obnášelo setkání s jevy dosud nevidanými, a částečně proto, že autoři si v sobě už z domova nesou všechny možné omyly a představy o druhých, jež vycházejí z jejich zázemí,“ upozorňuje Bale, jenž často cituje

dobově populární „cestopis“ takzvaného Mandevilly, který je ovšem kompilací primárních zdrojů a zpráv.

S řadou osob se setkáváme i my opakovaně a jinde, v jiných kapitolách z celkem patnácti, takže již povědomé postavy, jež se ubytovávaly v Cáchách, se opět objeví třeba v Římě nebo až v Jeruzalémě, pokud mají dle Balea „co říct“. V tom možná tkví hlavní devíza knihy: docela přirozeně dává zakusit, jakou krmí servírovala hospoda U Koruny v Ulmu (je tam od roku 1401 dosud), jak si Angličanka ve 14. století balila věci na cestu do Itálie (nechyběla jí strava, vlně-

Poutnické odznaky připevněné na holi, pláští či klobouku „bývaly nesmírně běžné“. Oblíbené byly ty s chodícími genitáliemi – třeba jako toulavá vulva s nohama a holí.

né punčochy ani truhlička s kabelkou a hřebem), kde všude a v jaké výši se platila mýta (na trase z Cách do Ulmu se platilo hned šestkrát). Zvláště poutní místa a cesty, jako je dodnes *Camino de Santiago*, přinášela skoro až „masovou turistiku“, která sestávala z ubytoven, krčem i jakýchsi agentur, které zajišťovaly vše potřebné. Během jediného dne roku 1496 přišlo údajně k bráně poutních Cách 142 tisíc spočtených poutníků!

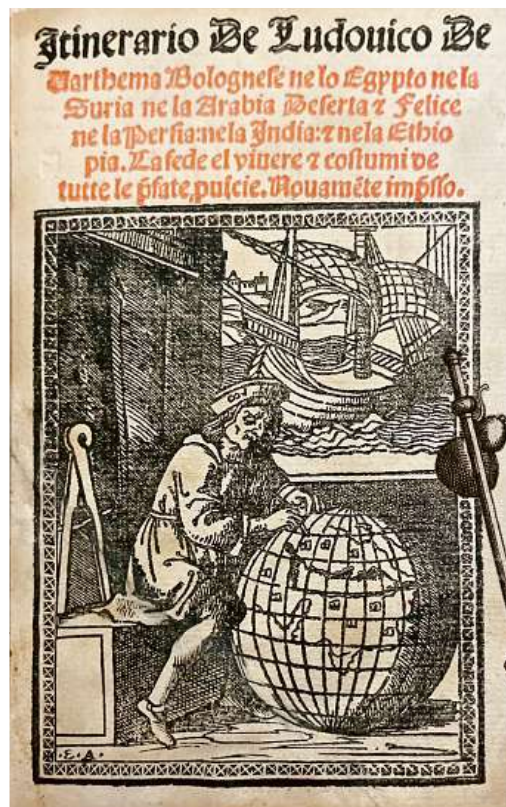
Pokud si dnešní turisté vybírají v cizině nové magnety na ledničku, tak ani středověký cestovatel zpravidla neodcházel se prázdnou: poutnické odznaky připevněné na holi, pláští či klobouku „bývaly nesmírně běžné“, k suvenýrům a amuletům patřily různé růžence, zvony, píšťalky, flakonky se svěcenou vodou nebo i hlinou. V produkci odznaků hrál prim Kolín nad Rýnem, oblíbené byly značky s chodícími genitáliemi – třeba jako toulavá vulva s nohama a holí, původně z 15. století, dnes z fondů pražského umprumu, která je v díle i reprodukována.

Přestože „radce středověkých turistů“ psal londýnský akademik, sem tam se dotkne i Čech a pár bohemikálií. Na jednom místě zmiňuje Prahu na trase (coby „pěkné město“), jinde uvádí, že se mistr Jan Hus cestou na kostnický koncil ubytoval ve zmíněné Krone v Ulmu a pak v místě skonu nikoli v hostincích Am Roten Adler (U Červeného orla) nebo Am Gelben Schaf (U Žluté ovce), nýbrž skromněji u Fidy Pfisterové, vdovy po pekaři. Hlas dostává i poselstvo Lva z Rožmitálu a jeho panoš Václav Šašek (Wenzel Schasek), když si pochvaluje benátské Fondaco a tamní stravu: „Ze všech předních měst zemí křesťanských každý může mít vlastní stůl a dostat jídlo a nápoj, jaký chce.“

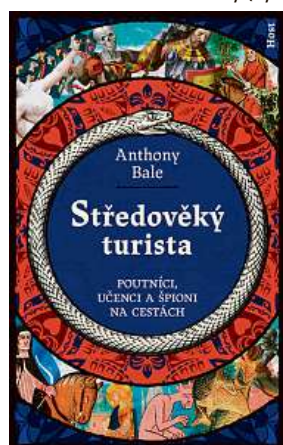
Hojně prostoru má též Oldřich (Odorik) z Pordenone, jenž skončil záhy po návratu z dalekých cest v lednu 1331. O vydání jiné verze jeho cenného cestopisu *O neznámých zemích čili Popis východních krajů* (Argo 2024) jsme v *Orientaci* nedávno psali a sluší se dodat, že český překlad Baleovy knihy je pečlivě vypraven a cituje i české edice zásadních pramenů (Marco Polo, Odorik, Ibn Battúta, takřečený Mandeville, Adam Brémský, Pero Tafur, Jan Marignola, Afanasij Nikitin, Robert z Clari, Bertrandon de la Broquière, Geoffroy z Villehardouinu, Gabriel Tetzl či Vilém z Rubruku).

Proč nás cestování stále tak fascinuje? Filozof Alain de Botton, autor kultovní knihy *Umění cestovat* (2002, česky 2010), říkával, že cestování stimuluje myšlení a cesty jsou „porodními bábami myšlenek“. Historik Anthony Bale s tím jistě souhlasí a připomíná: „Podstatou cesty je usilování – o štěstí, vykoupení, bohatství –, ale definují ji úmorné praktické záležitosti jako doprava, výměna peněz, nemoc, nepohodlí, zpoždění nebo rušení plánů... Cesta jsou náhlé okamžiky přátelství s lidmi, kteří nemluví naším jazykem. Cesta vzbuzuje místní nadšení z nevědomí, nabízí příslib světů nepoznaných. Cesta podněcuje aktivní zvědavost,“ uvádí autor výtečné knihy *Středověký turista*. Na jednu další cestu se má sám i brzy vydat: už ve čtvrtek 4. září má přijet do Prahy, kde bude v Božské Lahvi odpovídat na zvědavé dotazy čtenářů.

Autor je vědecký novinář, působí na Univerzitě Karlově. Vydal knihu *Dějiny lidí* (2022).



Cestovatelé četli průvodce, jako bylo *Itinerario* od Ludovica de Varthemey (vydání z roku 1518)



Poutnická lahev z Francie, předzvěst čutor a termosek (15. stol., MET)

Kniha Anthonyho Balea přináší barvitý obraz středověkého cestování (Host 2025)

Nalezená bota z pozdního středověku (Anglie, MET)

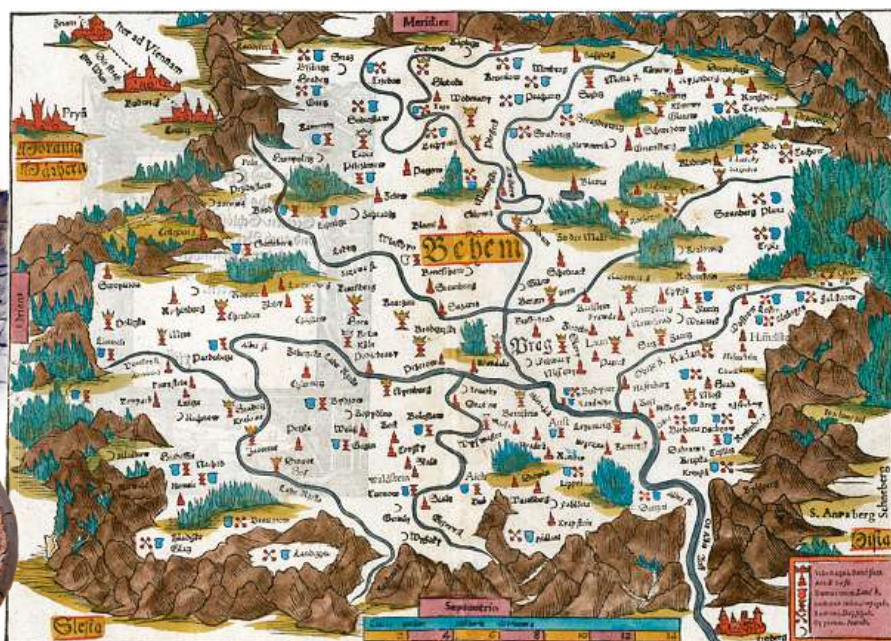


Lodí se do světa vydal mnich Odorik z Pordenone (ilustrace kolem roku 1350)

K poutnictví v tradici sv. Jakuba patřila především hůl (nedatovaná rytina světce)



Poutnické odznaky a suvenýry bývaly velmi běžné (14. stol., MET)



Dobová (zřejmě) Münsterova mapa Čech se severem dole (kolem 1550)

Poutnické hole, svatojakubské mušle a mošny vešly také do heraldiky



Karavana s Marcem Polem na hedvábné stezce (Atlas Catalan, asi 1375)